

Jo mūsu **mīlu** gaida sarkofāgs

Austra 1928. gadā.

Valdis Grēviņš.

■ MAIJA KREKLE

Viņa bija gatava nāvei un zināja likteņa nolemtību. AUSTRA SKUJIŅA, slaidā, tumšmatainā un tumšacainā meitene, kas aiz ārējas bravūras un izaicinošas uzvedības slēpa traģisku pasaules izjūtu un sakāpinātu jūtīgumu, pati noslēdza rēķinus ar dzīvi, pierādot, ka viņas dzeju drūmā noskaņa un bezcerība nebija poza. Skaļi jautrie draugi, vīns, krogi un cigaretes – mirkļa priekam. Vienīgais mīļotais – virietis ar skaisto balsi un aizslēgto sirdi – pierādījums laimes brīžu isumam. "Vai tiesa tas, ka mīlas vieglā dvaša / var brīžam smaga būt kā akmens krusts, / ka garām aizslīd prieka bura aša / un gribas pašai sev un dzīvei zust?" Jā, šoreiz tā bija tiesa. Šajā gadījumā, šajā dzīvē, šajā mūžā.

Vīnai nemaz nevajadzēja piedzimt. Emmas Kristīnes un Gustava Skujiņu ģimenē astoto bērnu negribēja. Vidrižu mežsargs un viņa sieva bija gaiši un talantīgi cilvēki, bet plašā saime un nīkstošā saimniecība prasīja ne tikai laiku un veselību, bet arī prāvus līdzekļus. Kristīne strādāja no rīta līdz naktij, lai aprūpētu ģimeni. Nē, viņa nekurnēja, bieži pat dziedāja bērniem un vīram par prieku, bet dziļi jo dziļi sirdī gruzdēja ilgās. Devīnpadsmit gadu vecumā apprecējusies, no sākuma katru gadu, pēc tam ik pa pāris gadiem dzemdējusi bērnus (no kuriem dažs, tiesa, nomira), piesakoties astotajam, Kristīne nolēma – nē, pietiek! Veselība jau sabeigta, jāzaudzina tie paši, kas ir: Milda, Herta, Arvids, Emma (kura gan vēlāk kļuva par Rūtu) – no vecākās desmitgadīgās meitenes līdz gadu vecajai sikaļiņai.

Ražas vāksšana aizkavēja došanos pie ārsta, mazā dzīvībiņa jau krietnu laiku bija zem mātes sirds, kad sākās liktenīgais brauciens. Kāpjot no stekļiem kuģīti, Kristīne iekrita aukstajā jūras ūdenī. Pārbijusies, slapja un nosalusi jaunā māte tika izvilktā no ūdens, nogādāta mājās un gultā. 1909. gada 10. februārī piedzima Austru. Viņu no sirds mīlēja gan vecāki, gan māsa, gan brālis, bet bērna zemapziņā saglabājās nāves nojauta, ūdens vilņi, izmisums. Austru nāca pasaulē brīdī, kad mira viņas mātes māte. Dzīvība un nāve meitenei vienmēr būs blakus.

Vecāku ilgās pēc garīgi piepildītākas dzīves un neapmierinātība ar ikdienas rūpēm, kas sabeidza viņu abu veselību, bija stipri iemiesojušās Skujiņu atvasēs. Viņi devās projām. Austru, biklā un klusā meitene, kas vislabprātāk pavadīja laiku mežā, runādams ar puķēm un kokiem, bija pēdējā, kas palika tēva mājās. Visi smagie darbi mātes slimšanas dēļ gulās uz viņas pleciem. Māsai Mildai, kas strādāja par skolotāju Skultē, četrpadsmitgadīgā Austru rakstīja: "Nevaru dzīvot šite neparko, ja man te visu ziemu

jānodzīvo, tad labāk nāve... Bet varbūt tomēr būs jādzīvo. Tēvs negrib ne dzirdēt, ka es arī kaut kur varētu iet mācīties, lai strādājos mājā. Nu, bet es negribu strādāt, katru darbu daru tikai ar piespiešanos. Un tad vēl iedomāties, ka vienmēr būs jādzīvo. Nē – neparko." Viņa jutās Dieva atstumta un velna nepieņemta, reizē laba un ļauna – jo tā gribējās prom no mājām, kur tēvs guļ uz nāvi slims, bet māte ir pārmocijusies, kopdama slimnieku un smagi strādājot.

Austru tomēr tika palaista uz skolu Rīgā. Viņa mācījās 2. vidusskolā līdz tēva nāvei. Mātei nebija ne māju vairs, ne mantas, bet par pēdējo naudu viņa pasūtīja vīram pieminekli. Austru sāka strādāt reklāmas kantorī par kurjeri un mācījās vakarskolā. No sākuma viņa kopā ar māsu Rūtu apmetās pie mātes radiem, kam Dzutas ielā bode, bet to nievājošas

ne jau tāpēc, ka nāca miegs, bet – lai atpūtinātu acis.

Bija viņai savs Pērs Gints, Zemgales jauneklis Fēlikss Stabule, Mākslas akadēmijas modelis. Vidrižu mežā Jānu naktī viņš sešpadsmitgadīgo meiteni bija pirmo reizi noskūpstījis, paretam viņi vēl satikās. Fēlikss nofotografēja Austru kailu Rundāles pili. Tieši viņš sagādāja meitenei galvaskausu, ko turēt uz galda – atgādinājumam par dzīves isumu.

Austru iesaistījās legalajās strādnieku jaunatnes organizācijās, apmeklēja sociāldemokrātu sapulces, rakstīja to izdevumos. Viņas dzejā ienāca kareivīga cīņas nots, bet pēc kāda laika aprima. Daudz labāk bija sēdēt Tautas nama kafējnīcā Tērbatas un Bruņinieku ielas stūrī, smēķēt, dzejot, pastrīdēties ar jaunajiem un leģigajiem dzejniekiem un aktieriem, daž-

Smags trieciens ģimenei bija brāļa Arvida pašnāvība. Jautrais un jaukais puisis pēc karaskolas dienēja Alūksnē. Tikai viņa atstātajās piezīmēs atklājās Austras moksipilnā garīgā eksistence, izmisums un vientulība. Austru no brāļa pēda lūdza pašūt sev mēteli. Brāļa nāvi palīdzēja pārdzīvot viņas draugi, vesels draugu bars. Izcilākais starp tiem, protams, bija Aleksandrs Čaks. Nopietns, labs cilvēks, kas Austrai mācīja mīlēt vientulību un strādāt, mudināja mīlēt dzīvi un cilvēkus. Vēl bija otrs draugs un sargs – mūžīgais klaidonis Osvalds Darbiņš.

Mīlestība – tas pagaidām viņai bija abstrakts jēdziens, pietika ar draudzību, neko vairāk meitene nevēlējās, laikam nojauzdama, ka mīlestība viņu iznīcinās. Vēl dažas nedēļas pirms liktenīgās kaislības Austru kādā vēstulē nīrgājās par dr. Spilneru, precētu vīru, kura sieva ir "eleganta zoss", un nu viņš nāk žēloties, ka ir nesaprausts. "Sabāzt tādas maisā un pārsviet pār margu – Daugavā!" Bet stunda jau bija sīti. Asprātīgā, saprātīgā un visādā citādā ziņā prātīgā Austru pazaudēja dvēseles mieru un metās neprātīgā un nelaimīgā mīlestībā, kam nesēja pretoties.

1909. gadā, kad Austru piedzima, Valdis Grēviņš, četrpadsmitgadīgs zēns, publicēja savu pirmo dzejoli. Nu viņš bija sociāldemokrāts un strādāja Rīgas pilsētas diskonta bankā, bet vēl nesen bija Tautas sapulces deputāts, ilgas gadus – Rīgas domnieks. Bet galvenais: Valdis Grēviņš bija brīnišķīgi smalks dzejnieks, kura dzejā bija daudz skumju un skumjās – vienmēr arī sīks prieks, viņa dzeja bija muzikāla un pants tīrs. Tikai – dzejnieks bija precējies ar pedagoga un Rīgas domnieka Kārļa Dēķena meitu, dziedoni Annu, viņu jaunākais dēls Māris bija tikko piedzimis. Austras un Grēviņa mīlestībai nebija nākotnes. Tā bija tikai burvīgs mirklis, skaisti skumja epizode Valda Grēviņa raibajā, milas pilnajā mūžā. Mirklis, kas asi izgaismoja un pēc tam izdzēsa Austras Skujiņas dzīvību.

*Un kas par to, ja man vairs sen nav māju
ne sirdij un ne kājām piekusušām?
Es dzīvi mīlēt ļaužu drūzmā gāju –
un dziesmu diezgan pietiks visam mūžam.*

*Un, viena kļūstot, piekusušās rokās
es sirdi auklēšu kā bērnu slimu
un dziedāšu par dzīvi, pilnu mokām,
ko tikai mīlēt vien es kādreiz dzīmu.*

piezīmes par meiteņu vecāku neprasmi dzīvot nebija izturamas. Mainījās dzīvesvietas, mainījās arī istabas biedrenes, jo pēc kāda strīda Austru vairs nevēlējās dzīvot kopā ar māsu. Nemainīgs palika tikai mūžīgais trūkums un sapņi. Ilgas un sapņi palīdzēja dzīvot, tāpat kā dzeja, kas ar katru gadu ieņēma arvien lielāku vietu meitenes dzīvē. Arī irēto istabiņu sienas Austru iztapsēja ar saviem dzejojumiem... Tajos jau ienāca nāves nolemtība, bet viņa pati vēl bija cīņas spara pilna.

Spēka un gribas pietika visam – darbam, mācībām, nodarbībām Tautas augstskolas literatūras un Vidberga zīmēšanas studijās, grāmatām un dzejai. Tāpat kā reiz māte, meitene strādāja no agra rīta līdz dziļai naktij un gāja gulēt

reiz ar Arvidu Griguli, tievu jaunekli melnās brillēs, uzspēlēt šahu. Kad galīgi nebija naudas, palūdza naktsmājās. Nemazgājies, nošķiebtās korpēs un caurās zeķēs viņa nebija pārāk iekārojama.

Vieglākas dienas Austrai sākās, pie folklorista Pētera Birkerta pārrakstot folkloras materiālus. Pabeigusi vidusskolu, viņa iestājās Latvijas Universitātes dabaszinību nodaļā. Tad arī Austru atrada labu darbu – kļuva par mašīnrakstītāju Zemkopības ministrijā. Pēc pusgada viņa saņēma jau 113 latu mēnesi. Vidrižu mežu meitenes vairs nebija, tās vietā – lielpilsētas skuķis vecā mētelī, caurās dzimmi korpēs, saulē rudu kļuvušu "bubikopfu" un portfeļi pie rokas, nepraktiska, bet ar dzīvi apmierināta.

No kreisās: Austra Skujiņa, Arturs Ģermanis, Lilija Stērste, Aleksandrs Čaks, Herta Zamuele, Mārģers Stepermanis (?), Milda Krusiete, Kārlis Upmanis. Ap 1930. gadu.

Mīlestība bija skaista. "Un nekad – nekad vēl rudens saule nav bijusi tik silta un glāstoša, nekad naktīs Rīgas uguni nav svieduši tik svelmainus starus pret zvaigznēm kā šai brīnišķīgajā rudenī! (..) Vakar manā istabā atkal ienesa klēpi sarkanu smaržīgu neļķu ar trausliem kātiem... Un mazu kartiņu –

Piķa dāma, dāma melnā –

Herta, es zinu, kā to cilvēku sauc... Viņam mājās ir sieva, viņš dzīvo greznā dzīvoklī ar parketa grīdu, mākslinieku gleznām un skaistām mēbelēm.

Un tur ir bezgala daudz grāmatu. Herta, es visu to zinu, un tas ir šausmīgi. Manā galvā kaut kas sāk griezties, kad ieraugu ziedus, sarkanos ziedus. Un es neparedzu nekādu labu beigu šim skaistajam romānam.

Bet lai!

Nekad vēl nav bijis tik daudz saules un tik daudz smaržu gaisā. Un nekad tā nav sāpējusi sirds!"

Mīlestība Austru bagātināja arī garīgi, Grēviņš viņu iepazīstināja ar Bodlēru un Bloku – "jauki raksta nelieši". Beidzot viņai bija pašai sava

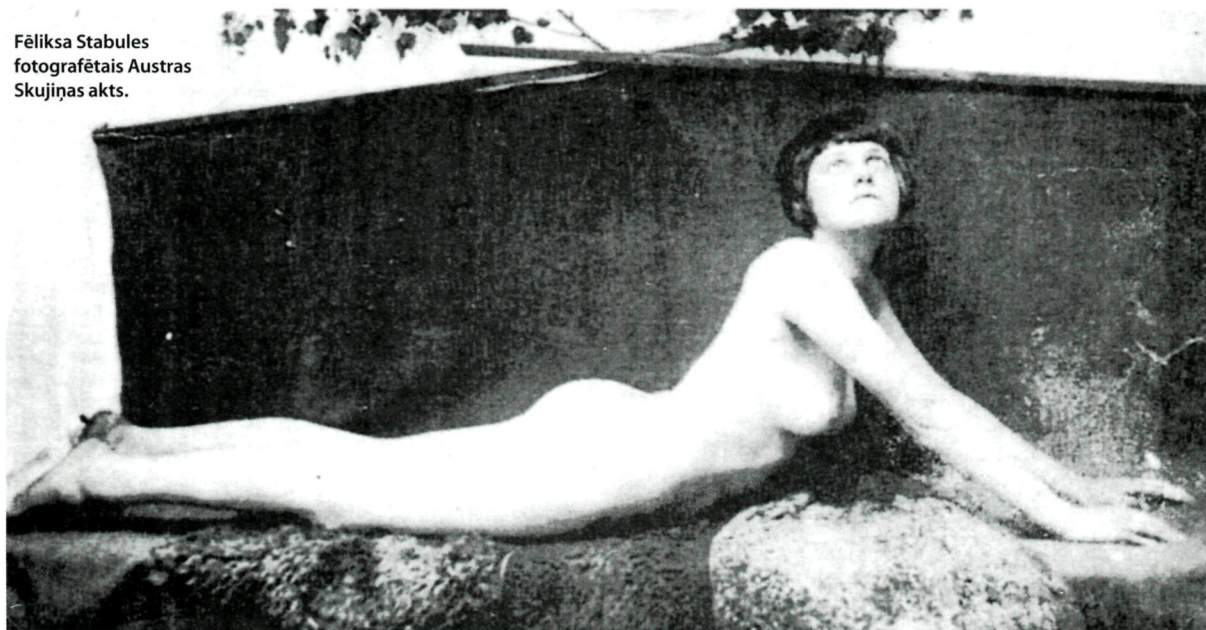
liela, gaiša istaba Valdemāra ielā, par kuru gan jāatdod puse algas, bet te varēja viesoties viņas mīļotais. Ap Austru te bija tikai skaistas lietas – dīvāns, japāņu spuldzes aizsargs, Bloka dzejas un Grēviņa dāvatīte ziedi. "Nebrīnies, Herta, ka esmu mazliet vieglā prātā. Ja Tev nežēlīgā ziemas salā uz galda ziedētu krizantēmas, ja Tev kāds cilvēks – vismīļākais pasaulē – sūtītu sapņos reibstošas dzejas, Tu nūdien eksplodētu kā anarķistu bumba. Bet es taču uzvedos vēl samērā pieklājīgi..."

Pieklājīgi uzvedās arī Anna Grēviņa. Viņa zināja par vīra jauno mīlestību, gluži tāpat kā arī vēlāk nojautīs citu jūtu rašanos. Bet Grēviņa kundze lepni nesa savu dzīves nastu, audzināja dēlus un publiski necilāja ģimenes problēmas. Viņa bija apprecējusi dejnieku, kam mīlestības nāk un iet – ar to bija jāsamierinās. Anna Grēviņa palika kopā ar Valdi bēdās un nelaimēs, priekš un panākumos visu garo mūžu.

Austras mīlestība jau drīz vairs nebija tik gaviļaina. To, ka "mūsu milu gaida sarkofāgs", viņa nojauta. Viņi abi apdzejoja mīlestību, vienmēr pieminot nāvi. Valdis domāja, ka melnā dāma smies pie viņa kapa, viss viņam bija tik rotaļīgi un viegli. Sasildījies ar savu gaišo, jautri skumjo dabu traģisko jūtu pilno Austru, taču nespējusi meiteni atbrīvot no dvēseles sāpēm, viņš pamazām attālinājās, pamazām, lai pārāk nesāpētu.

"Mana mīlestība jeb, kā es viņu sauca, Savinkovs jau nāk tāpat. Ir jī vīns, ir papirosi, bet tā skumji vien. Un tā es šad tad staigāju pa savu grezno istabu, svilpoju "Kā skumjas nāk pār mani mīlestība" un ilgojos pēc vienkāršas, nabadzīgas istabas, kur nebūtu tik skumji, salti un vientuļīgi, kur es mazliet varētu iedzīvoties..."

Fēliksa Stabules fotografētais Austras Skujiņas akts.

(..) Lūdž Svēto Mariju, lai izdden no manas sirds mīlestību un es nemaksāju pus algu par istabu, kur pāris vakarus nedēļā parādās kāds cilvēks, lai – aizietu un atstātu man tikai skumjas un vientulību... Jo tagad tuvojas vēlēšanas pilsetas domē un Saeimā, šādi tādi darbi sabiedrības, valsts un velns zin kā vēl vārdā, un prātīgi cilvēki nedomā vairs par dzejām un hiacintēm."

Pastaigājoties kopā ar ģimēni, Valdis izlikās, ka Austru nepazīst. Viņu abu daļa bija nomales krodziņi un Austras istaba. Tik atdevīgu un apgarotu mīlāko Grēviņš varbūt nebija vēl satīcis, bet viņu mulsināja traģiskā nolemtība jaunās sievietes liktenī. Bija jauki klist pa sānu taciņām, taču tik ļoti negribējās takas bezdibeņa malā... Turklāt dēlus viņš tiesām milēja un ar tiem lepojās, ģimene bija pierasta un droša osta viņa mainīgajā jūtu dzīvē. Gadījās kāda cita – viegla un jauka dēka, tas nekas, ka ar Austras draudzeni... Katrā gadījumā, neko sliktu Valdis Grēviņš negribēja. Nedomāja. "Es un – godīga un mierīga ģimenes dzīve! Kāda ierosinosa ironija!" – vēlāk viņš rakstīs savai nākamajai mūzai Mildai Krusietei.

Bet Austrā, aprakusi savu lielo milas sapni, vēl kādu laiku kā rēgs klīda pa pasauli, gurda, lēna, klusa un skumja, vienmēr salstoša – pat vasaras

karstumā vecajā mētelī satinusies. Tagad viņai tiesām bija sastindzis smaidis, mokas un bezcerība acīs. Ar Austru nav labi, to visi paziņas saprata – un tikai mierīgi runāja par to. Austras dzīve turpinājās, gaidot kādu sirsniņu vārdu un mīļu britiņu blakus viņam, vienīgajam. Reiz draudzenes dzīvoklī viņa atrada abus kopā – savu draudzeni un savu mīloto...

Sestdien, 1932. gada 3. septembrī, bija māsas Rūtas (tās pašas, kas pēc pāris gadiem kļūs par Jūlija Lāča sievu un viņa bērnu māti) kāzas ar jauno un talantīgo Dailes teātra aktieri Arturu Filipsonu. Jaunais pāris jau sen draudzējās, arī Austrā šad tad bija pie viņiem dzīvojusi, nespēdama prast, kāpēc viņi tā dara viens otram pāri, bet pēc tam atkal salabst, itin kā nekas nebūtu bijis. Austrai vajadzēja būt par liecinieci kāzās, darbā viņa atprasījās arī uz pirmdienas ritu, lai palīdzētu visu nokopt pēc svinībām. Uz laulības reģistrāciju viņa neierādās, bet svinības bija klāt. Tās notika 4. septembrī Blaumaņa ielā kāda drauga dzīvoklī. Pēdējās dzīres Austras mūžā. Ap pusnakti viņa piecēlās un teica, ka ies mājās. Pavadītājus noraidīja, draudzenes atvadoties noglāstīja. Vēl viņa bija redzēta Švarca kafējnicā nervozi smēķējam cigareti un kādu gaidot. Vieniens neatnāca.

Nakti un tumsā Austrā devās prom. Rūpīgi nolika savas drēbes un dokumentus ūdensmalā un aizgāja Daugavā.

Viņas pēdējā dzīves vieta Klosters ielā 19 sen jau bija pamesta, laimes ligzdā Valdemāra ielā uz galda palika bibliotēkas grāmatas, nauda un saraksts parādu nomaksai,

Lūdž Svēto Mariju, lai izdden no manas sirds mīlestību un es nemaksāju pus algu par istabu, kur pāris vakarus nedēļā parādās kāds cilvēks, lai – aizietu un atstātu man tikai skumjas un vientulību...

Fēliksa dāvātais galvaskauss, dekorēts ar sarkanu rozi, priekšā tam uz atvadu vēstules – pašas ģimētnie. Vēstule tikai daži vārdi: "Ja nevar ticēt ne draudzībai, ne mīlestībai, nav vērts dzīvot!"

Jau no rīta meitene bija morgā. Parasti slikti tik ātri neuzpeld, tāpēc radās dažā-

das versijas. Sāpes, saūsums, izmisums. Tikai Austrai beidzot bija miers. Rūta izrotāja māsas zārku ar vijolītēm un mazajām rozītēm.

Sāņus lielajā ļaužu pulī ar dziļi uzvilktu platmali pār acīm esot stāvējis Valdis Grēviņš. Mildā Krusiete stāvēja pie zārka kopā ar Austras radiem. Vai viņai būtu jājūtas vainīgai? Kam lemts noslikt, tas no tā neizbēgs...

Valdis Grēviņš nodzīvoja līdz 1968. gadam, pabija gan Ulmaņa koncentrācijas nometnē pēc 1934. gada apvērsuma, gan padomju darba nometnē no 1951. līdz 1955. gadam. Viņš bija tulkotājs un dzejnieks arīdžan, un visu mūžu viņam bija mūzas, ar kurām dažkārt satikties un ilgi sarakstīties. Cieši saistīts ar Dailes teātri, viņš tam deva arī neoficiālo himnu, ko vēl arvien mēdz dziedāt veco aktieru pulcēšanās brīžos – "Tas trakais kavalieru gads". Arī nemirstīgā Āksta dziesma ir Valda Grēviņa talanta veikums, tāpat daudzie klasikas darbu tulkojumi.

Varbūt par Austru domājot, bet varbūt arī par kādu citu, Valdis Grēviņš vairākus gadus pēc tam, kad smiltis sabira pār Austras Skujiņas zārku, rakstīja savai ilggadējai draudzenei Mildai Krusietei: "Es iešu viegli un uzmanīgi, lai mani soļi nebūtu par smagu sūnām. Es negribu vairs nevienam pāri darīt." **MV**